

DJELO BLAGOVJESNIŠTVA U PRVO DOBA CRKVE (Dj 1 do 15)

Dr Bonaventura DUDA

»Djelo«

Zašto govorimo baš o *djelu* blagovjesništva?¹ Na to nas upućuje sam naslov *Djela apostolskih: djela — praxeis*.² Još je značajnije mjesto Dj 13, 2: »De, odlučite mi Barnabu i Pavla za djelo (*to ergon*) na koje sam ih pozvao«. ³ Evangelizacija jest poglavito djelo Crkve, njen *Poszel apostolszki*, kako je naslovio svoju knjigu naš J. Mulih SJ (Zagreb 1742). U tome djelu-poslu Crkva — uz bogoštovlje — iscrpljuje svoje biće.⁴

Književni rod *Djela apostolskih*

U sklopu ovoga Tjedna valjalo je razmisliti o podacima Novog zavjeta o evangelizaciji. Ograničio sam se na I. dio Djelâ (gl. 1 do 15) jer

¹ Za izradbu ovog napisa služio sam se poglavito ovim komentarima: GUSTAV STAHLIN, *Gli Atti degli Apostoli*, izd. *Paideia*, Brescia 1973 (prijevod s njemačkog); ERNST HAENCHEN, *Die Apostelgeschichte*, Göttingen 1961²; J. DUPONT, *Les Actes des Apôtres*, izd. *Cerf*, Paris 1964³ (u sveščićima što pripraviše *Bible de Jérusalem*); J. DUPONT, *Etudes sur les Actes des Apôtres*, izd. *Cerf*, Paris 1967. Od standardnih Biblija s opširnijim komentarima osobito sam se služio najnovijom francuskom *Traduction oecuménique de la Bible: Nouveau Testament* (citiram TOB), Paris 1974.

Dakako, nemoguće je u okviru dodijeljenog vremena obaviti najprije *analitički pregled* sastavina evangelizacije u Djelima 1 do 15. Stoga odmah podajem *statistički pogled*. Ujedno upozorujem: predavanje pokušava podati primjer egzistencijalne egzegeze: iz *naše situacije* čitamo Djela da u *Djelima* nademo nadahnuća za svoj trenutak.

² Književni rod »Djela« (*Praxeis*) poznat je u starini za prikaz slavni, osobito vladarskih podviga. Postoje Djela Aleksandrova, Hanibalova i dr. Sam naslov je iz kasnijeg vremena, iz polovice II stoljeća, kada su razvojili Lukin dvokrilni spis na *Evandjelje* i *Djela*. Dakako, time je dirnuto u svetopišćevu nakanu: on je baš »vrlom Teofilu« (Lk 1,3) htio pokazati jedinstvo između Krista zemaljsko-nebeskoga s Crkvom na zemlji. G. STAHLIN, *n. dj.*, str. 9 upozoruje da bi sam Lk teško naslovio svoj spis kao *Praxeis* jer to u NZ ima negativan smisao, a sama Dj to samo jednom upotrebljavaju za magične prakse (19,18). Ali izvan NZ vidjesmo izraz ima pozitivan smisao. Inače, *Djela* obuhvaćaju svu djelatnost: riječima i podvatima.

Čija su to Djela? Muratorijev kanon više izrazuje ono što se želi: »omnium Apostolorum«. U većini grčkih rkp piše gen. pl. *apostolon* bez člana: nekih apostola. Po STAHLINU, *n. mj.*, može se ovdje *apostol* uzeti i u širem rekli bismo današnjem smislu: svi kršćani prvog pokoljenja koji su vršili značajniju ulogu u Crkvi i njenom poslanju (usp. 2 Kor 11,3; 1 Kor 15,7; Rim 16,7; 2 Sol 2,7). I tu valja reći — po STAHLINU — da sam Lk svom drugom djelu ne bi dao takav naslov jer on ne želi govoriti prvotno ni o apostolima ni o Crkvi nego o *širenju evandjelja* u kojemu nastavlja svoju riječ i *djelovanje sam Isus* (usp. 8,25). Crkva je drugi period Isusova djelovanja: on djeluje — osobito po svom Duhu — posredstvom mnogih ljudskih djelatnika.

³ Možda bi zbog *praxeis-djela* valjalo reći *ergon-posao*. Svakako, evangelizacija nije »hobi« nego ozbiljna zaposlenost. Što je to značilo za Pavla u daljnjem njegovu vrednovanju apostolata usp. B. DUDA, *Apostolsko djelo kao bogoslužje* u BS 33(1963)81—91. Pavao u svom apostolatu gleda svoj doprinos stvarateliskom i otkupiteljskom djelu Kristovu, i to vrednuje kao najviši izraz svoga bogoštovlja i bogoslužja.

⁴ Usp. *Sacrosantum concilium* br. 4—6. Crkva je bitno proslaviteljica Boga i navjestiteljica spasenja te životni prostor Kristovih vjernika.

su sama ta poglavlja dosta bogata i smjerdavna za temu tečaja.⁵ Luka piše Djela dajući nam obrise nastanka i prvog razvoja Crkve u čemu djeluju i sudjeluju sveta Trojica i ljudi. On piše paradigmatki, smjerdavno za daljnje procese u Crkvi. Sintetizira i pomalo idealizira. Od onoga što je bilo, piše ono što bi trebalo da bude, postavljajući bogoduhe ideale na koje se uvijek vraćaju obnovni pokreti u Crkvi. Treba umjeti između redaka, uz ideal, čitati i sav uzavreli život Pracrkve, pa i to kako je ona prebrodila svoje krize i svoje negativnosti.

Temeljni podatak Djela

Dj 1, 8 (svakako u sklopu cijelog odlomka 1, 1—11) predstavlja temeljni podatak Djela, program i motto svega što slijedi: »Primit ćete snagu Duha Svetoga i bit ćete mi svjedoci u Jeruzalemu, po svoj Judeji i Samariji, i sve do kraja zemlje.«⁶

Isus Uskrsli, zdesna Ocu Ustoličeni, Darovatelj Duha, Veliki povratnik — povjerava svoj otkupljeni svijet — djelovanju i sudjelovanju: Duha Svetoga i učenikâ⁷ — da svijet dozori, da se svijet dostvori i dovrši do njegova Povratka.⁸

Djelatnici evangelizacije

U evangelizaciji sve vrijeme »igraju« osobe. I božanske i ljudske. »Divina humanis iunguntur«, božansko se s ljudskim povezuje u jedan svijet. Citamo li pažljivo Djela, božanske se i ljudske akcije isprepliću. Crkva je trajno »de unitate Patris et Filii et Spiritus Sancti plebs adunata« (sv. Ciprijan u LG 4). Vrijedilo bi pojedinačno proći sva mjesta

⁵ Svojevremeno sam, krajem 1972., održao duhovne vježbe hrvatskim radničkim dušobrižnicima u Königsteinu kraj Frankfurta s temom *Sveti Pavao lik dušobrižnika*. Tu sam se prvi puta jače zabavio i dijelom Djela pod vidom dušobrižništva. Daljnja razmišljanja bila su u pravcu uočavanje elemenata crkvenosti u djelima, što Crkvu čini Crkvom. Debata o evangelizaciji god. 1973/74. koja je pokrenuta u vezi s rimskom biskupskom sinodom još me je jače usredotočila baš na Dj 1 do 15. Očito, pod tim vidom, ovaj dio NZ-a predstavlja zaokruženu cjelinu: u 1. gl. Isus upućuje svoje apostole na apostolske pothvate poevanđeljenja svijeta, a tijekom gl. 2 do 14 iskrsavaju uvijek nova iskustva, novi problemi, nova iznenađenja da se u gl. 15 na saboru apostolskom načelno riješi najteži problem Pracrkve, i jedan od najtežih u crkvenoj povijesti, što, gledom na mojsijevstvo, s poganima koji prigrljuju kršćanstvo. I nakon jasna načelnog rješenja, provedba je angažirala sav doktrinalno-pastoralni genij sv. Pavla koji konačno pade mučenikom borbe za Milost. Tako nam Dj 1—15 daju čitav niz sastavina evangelizacije koje ćemo izraziti klasičnim pitanjima: Tko — Kome — Kako i gdje — Što — Zašto?

⁶ Sam tekst mogli bismo prevesti i ovako: »Primit ćete Snagu, to jest Duha Svetoga...« A ono *bit* jeste i nalog i proroštvo, ekvivalent univerzalne misiji koju čitamo na kraju evanđelja, najjasnije u Mt 28, 18—20. Isusova riječ obgrljuje i prostor i vrijeme (usp. 1, 7), označuje apostolima glavnog suradnika i sudjelatnika (Duha Svetoga) i naznačuje glavni način (*svjedočenje*) i sadržaj (*meni*). — Očito su apostoli ovdje primili Isusov nalog i za se (ali ne isključivo) i za svu Crkvu, kako pokazuje daljnji tijek Djela. — G. STAHLIN ne propušta upozoriti na ovo: unatoč jasne Kristove *univerzalne* misije (usp. 1, 8 nasuprot 1, 7), apostoli se po sebi ne bi makli iz Jeruzalema. Sami imaju odveć malo mašte i inicijative. Osim nadahnuća Duha, *kairos* misija jest i progonoštvo (usp. 8, 14) o čemu ćemo još govoriti o točki 21). A kako Bog pretječe apostolsku djelatnost, najbolje pokazuje Kornelijev slučaj (gl. 10 i 11).

⁷ Djelo Duha vrlo sretno izrazuje IV euharistijska molitva: »A onima koji vjeruju, Oče, posla kao prvi dar od tebe Duha Svetoga: da on u svijetu *djelo* njegovo dovrši i izvrši svako posvećenje.« Tu *prvi dar* označuje i *glavni, vrhunski dar* (to je značenje bibl. izraza *prvine*) koji je po Ef 1, 14 jamstvo da će nam se dati i drugi, popratni darovi. — Isus ostavlja svijet *ljubavi, domišljatosti i maru* svojih učenika. Vrlo je važan ovaj ljudski ulog u evangelizaciju, i pojedinačni i »crkveni«. Taj nije u svim razdobljima ni u svim dijelovima tijela Crkve uvijek jednak. — A važno je da nam stalno bude duhu nazočan ovaj dvojak vid Crkve: ljudski i božanski, institucijski i pneumaticki. Na to je već posebno upozorio Leon XIII u enciklici *Satis cognitum* (1896), a s obzirom na djelo Duha u Crkvi u enc. *Divinum illud* (1897) što će se preko enciklike Pija XII *Mystici corporis Christi* (1949) slići osobito u *Lumen gentium* II vatikanskog koncila.

⁸ Ovaj proces dostvaranja naznačen je u 1, 7 dok je po 1, 11 sve vrijeme Crkve stavljeno pod zaposleno iščekivanje povratka. »Što stojte?« podsjeća na Isusov »Idite« u Mt 28, 18.

koja ističu djelatnost Oca *po Sinu u Duhu Svetom*. I to *po* ljudima i za ljude, pa da se ostvari božanski suživot *sa* ljudima. Susljedno ćemo istaći ostale djelatnike. Želimo samo napomenuti kako je odmah od početka Otac »počelo bez počela« svega spasiteljskog djela, pa onda i izvor i uvir evangelizacije. Isus Uskrsli vodi s učenicima razgovore o Kraljevstvu Božjem, tj. Očevu (1, 3). Duh Sveti jest »obećanje Očevo« (1, 4). Otac je gospodar povijesti spasenja (1, 7). A u Petrovu govoru na Duhove: Bog potvrdi Isusa Nazarećanina (2, 22) — Bog ga uskrisi (2, 24 i 32) — on ga uzvisi, on njemu, Isusu, daje »Obećanje, Duha Svetoga« (2, 33) — »toga Isusa . . . Bog je učinio Gospodinom i Kristom« (2, 36) — Bog, Otac, po Petrovoj propovijedi pozivlje »vas«, Židove, i »one izdaleka«, pogane (2, 39).

Evangelizacija se predstavlja otprve kao djelo ljudi. Ali sve vrijeme Bog je djelatn u njima i u slušateljstvu: ljudi su djelatni izvana, Bog (u trojstvenoj suodnosnosti) djeluje iznutra. A sam proces obraćenja i vjere odvija se prvenstveno između Boga i »oglašnika«, evangelizacija, da se završi u suživotnoj zajednici Boga i njegova naroda, u Crkvi. Navjestitelji su samo, recimo tako, katalizatori: izvana uvjetuju i pospješuju (ili usporuju) proces vjere. Evangelizacijom ne stvaraju *svoje* vjernike nego Božje, Kristove — kršćane.

U svemu tome, ističemo, evangelizacija jest mnogostruki susret i suodnosnost osobâ, božanskih i ljudskih.

Crkva i evangelizacija

U Djelima, Crkva i evangelizacija jesu suodnosni: evangelizacijom Crkva raste, a živa i uzrasla Crkva evangelizira. I da bi uspješnije evangelizirala, Crkva se u sebi *pri-* i *pre-* udešava okolišu koji evangelizira. Ne suobličuje se svijetu (usp. Rim 12, 2), ali mu se priudešava. Dosta je tu napomenuti samo dva tipa prapropovijedi: Židovima i poganima (npr. Dj 2, 14 sl i 13, 16 sl s jedne strane te 10, 34 sl i poslije 17, 22 sl s druge strane). Novi pak porast Crkve, koja raste prostorno i brojčano, izazivlje raslojavanje i sazrijevanje njenih struktura i dublje pronicanje poklada vjere. Budi dosta podsjetiti kako u Kornelijeju slučaju (Dj 10) i na apostolskom saboru (Dj 15) priudešavanje evangelizaciji izazivlje rast u vjeri.

I još nešto: u vezi s evangelizacijom ne valja, čini mi se, govoriti toliko o širenju kršćanstva (franc. *expansion*) koliko o rascvatu Crkve (franc. *épanouissement*).⁹ U povijesnim uvjetovanostima evangelizacija je znala biti više »širenje« no »rascvat« Crkve, što može biti povijesno razumljivo, ali ne bez štetnih posljedica.

Svijet

U proces evangelizacije ne ulaze samo pojedini ljudi, evangelizandinavještenici, nego i svijet. I u Djelima valja stalno zamjećivati suodnose na koje na Koncilu sretno upozoriše kard. Suenens i Montini: Crkva

⁹ Tu bi valjalo vrednovati glagol *prostithemi* — *pridružujem* (možda točnije: *pridomećem*) tipičan za rast Crkve u Djelima: 2,41,47; 5,14; 11,24 i dr. Ljudi *urastaju* u Crkvu.

u sebi — Crkva naspram svijetu — svijet u sebi — svijet naspram Crkvi.

Istina, »svijet« je u NZ-u višeznačan pojam,¹⁰ ali mi ga ovdje uzimamo kao područje evangelizacije. I to najprije globalno, kao ekumenu ili »vaseljenu«: svi ljudi. K njima u Dj 1, 8 Isus Uskrsli šalje svoje učenike. A onda, valjalo bi potanko raslojiti sve navještenike, i pojedince i grupe, kojima se bave navjestitelji Djelâ: mnoštvo od »oko tri tisuće duša« na Duhove (2, 41) — »veliko mnoštvo svećenika« (6, 7) — Etiopljanin (8, 26 sl), prvi Afrikanac — Savao-Pavao (gl. 9) — rimski satnik Kornelije (gl. 10) — prokonzul Sergije Pavao (13, 7 sl) — kršćani iz poganstva (gl. 13 do 14) ...

I danas, nipošto ne smijemo raslojiti »svijet« samo na neke nužne društvene odnose, npr.: Crkva-Država, Crkva-Crkve, Crkva-religije ... Postoje i druge, neposrednije kategorije, npr. omladina, intelektualci, radnici, seljaci, selioci ... Ali uvijek — mimo i povrh svih etiketa — evangelizand, navještenik jest svaki čovjek, i kao pojedinac i u svojoj slobodno izabranoj udruženosti (par, obitelj ...).

Temeljni zakon: interakcija

U svemu tome (Djelatnici — Crkva — Svijet) u Djelima valja biti pažljiv na temeljni zakon evangelizacije, a to je interakcija ili uzajamno su-djelovanje. Ne navodim pojedina mjesta, već samo napominjem na što treba da budemo pažljivi dok za temu Tjedna vrednujemo podatke Djelâ:

a) u interakciji jesu sami djelatnici: božanska Trojica i ljudi; navjestitelji i navještenici ...

b) snagom interkomunije, napose jesu — ili, bar bi trebali biti — u interakciji sami navjestitelji, na što ćemo upozoriti kada bude riječ o strukturama evangelizacije;

c) u interakciji, kako istakosmo, jest Crkva i evangelizacija: Crkva raste evangelizacijom, uzrasla Crkva evangelizira ...

d) u interakciji stoje Crkva i svijet.¹¹ Glede ovog potonjeg, troje valja imati na umu:

aa) Crkva jest za svijet, nastaje iz svijeta ...

bb) Duh Božji ne djeluje samo u Crkvi, već — i za Crkvu — djeluje i u svijetu. Postoji »praeparatio evangelica«, priprava za Evanđelje (što je u ovome dijelu Djelâ napose jasno u Kornelijevu slučaju); postoji *kairos-prilika* danas bismo rekli *šansa* na koju Crkva treba da bude pozorna i otvorena,¹²

¹⁰ Usp. DUDA B., *Crkva i svijet na XXI ekumenskom saboru* u BS 33 (1963) 4–7; *Svijet u Rječnik biblijske teologije*, st. 1323 sl.

¹¹ To je nama danas mnogo jasnije nakon rasprava i odluka II vatikanskog sabora s programatskim naslovom pastoralne konstitucije *Gaudium et spes* koja počinje: »Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našeg vremena ... jesu radost i nada, žalost i tjeskoba i Kristovih učenika.«

¹² Crkva može propustiti važne kairose i zanemariti pripreve koje joj je Duh spremio u svijetu. Vrlo je značajno — da spomenem samo jedan primjer iz nedavne, predkoncilске prošlosti — kako PIO XII u enciklici *Mystici corporis* ističe povijesni kairos za oživiljenje i produbljenje tradicijskog nauka Crkve. U hrvatskom prijevodu *O Kristovu mističnom tijelu*, Zagreb 1944, str. 34 čitamo: »Na to (da o tom predmetu progovorimo) Nas ne pokreće samo silna uzvišenost ove nauke, nego i prilike sadašnjeg vremena.« ... »A nadati se je, da će ove Naše zapovijedi i poticaji donijeti vjernicima obilnije plodove baš u sadašnjim prilikama.« Papa zatim potanko obrađuje suvremenost te nauke (*Ondje*, str. 34–40). — Tu je iznovače važno upozoriti na to da kršćani treba da stalno njeguju u sebi umijeće čitati znake vremena, na što je toliko upozoravao papa Ivan XXIII. Tu je sudbonosno i što Crkva, odn. ljudi u Crkvi misle o svijetu: ako odevć pesimistički ili samo pesimistički vrednuju svijet — ne zapažajući u njemu pokrete Duha — stavljaju si crne naočale te ne mogu zamijetiti na što ih Duh iz svijeta zove.

cc) svijet može *biti* — a može i kobno *ostati* — u opoziciji prema Crkvi, ali i *taj* svijet jest područje evangelizacije.

Službe

I službe u Djelima potrebno je promatrati i u odnosu prema evangelizaciji.¹³ Prvotna opća formula jest *diakonia kai episkope* (1, 25).¹⁴ Izvija se i Petrova *prvenstvo*, ali u *kolegiju* Dvanaestorice.¹⁵ Polako se raslojuje *diakonia* od *episkope* (Dj 6, 1—6)¹⁶ i pomalja se subsidijarnost. — Ipak, značajno je uočiti ovo: službe ne ograničuju Duha; »ređenici« za dvoriteljstvo, đakonat — Stjepan (gl. 6—7) i Filip (gl. 8) — postaju izraziti evangelizatori Djelâ.

Uz đakone susrećemo *prezbitere-starješine* kao *ekonome* (11, 30) i kao *vijećnike* (15, 2).¹⁷ A uz službe djeluju i karizmatici (13, 1).¹⁸

U evangelizaciji sudjeluju pomalo *svi*, dakako suodnosno, interakcijski. Tu treba pomno razvidjeti odnose: Petar — Petar i Dvanaestorica — Dvanaestorica i »braća« — đakoni itd. Službe doduše stavljaju Crkvu u dvočlan odnos, ali nipošto ne u smislu: aktiv — pasiv. Sve vrijeme *uz službe*, ili bolje reći *po službama* djelatna je sva Crkva. Službe, dakle, nipošto ne iscrpljuju život i djelatnost Crkve, nego upravo *poslužuju* Crkvinu djelatnosti i životu. Pod tim vidom valja zapaziti kako Djela pažljivo uz Petra, odn. Dvanaesticu »postavljaju« svu »braću« da sve tijelo Crkve u izborima i odlučivanju bude djelatno (1, 15; 11, 1; 12, 7; 15, 22 i 23 ...).

Vrijedno je spomenuti i dragocjenu formulu što se u ovom dijelu Djelâ dvaput pojavljuje u vezi sa službama: Crkva postavlja svoje služitelje povjeravajući ih Gospodinu i njegovoj milosti (14, 23 i 14, 26 u vezi sa 13, 3 te 14, 40). »Ređenje« nije omeđenje. Često se Crkva nađe pred potrebom, ali njeni čini, dok daju poslanje i »ovlasti«, ne nado-mještaju inicijative i domašaje ređenika.¹⁹

¹³ Službama u Crkvi bio je posvećen poseban Teološko-pastoralni tjedan *Svećenik u kršćanskoj zajednici*: BS 41 (1971). Tu se nalaze i predavanja koja razrađuju nauk NZ-a. Usp. i zbornu djelo *Le ministère et les ministères selon le Nouveau Testament*, izdanja *Seuil*, Paris 1974. kao i tolika druga djela što ih je izazvala II rimska sinoda biskupa.

¹⁴ Hrvatski: *dvoriteljstvo* i *nadzorništvo*? Samo usput napominjem da smo u velikoj neodmici kako hrvatski što točnije i znakovitije prevesti te i druge izraze koji se tiču crkvenih službi. Da li je *diakonos* = služitelj, poslužnik, podvornik, dvoritelj? Da li je *diakonia* = služba, podvorba, dvoriteljstvo? Da li je *episkope* = nadgledništvo, nadzorništvo? I toliko toga drugoga, a sve prvenstveno u pozitivnom smislu, bez opterećenosti koje riječi danas — zbog tako ukrštenih pojava — mogu imati (npr. nadglednik može postojati i u logoru). Pitanje hrvatske biblijsko-teološke terminologije još nikada pravo nije stručno obradeno.

¹⁵ Petrovo je *prvenstvo* neosporno u Djelima, via facti: usp. moj članak *Nacrt teologije Djela apostolskih u Upoznajmo Bibliju*, god. 1967, br. 6, str. 76—85. Tu sam manje vrednovao Petrov odnos s kolegijem Dvanaestorice.

¹⁶ Usp. G. STÄHLIN, *n. dj.*, 178 sl. Valja napomenuti da je do prestrukturacije došlo zbog *mrmljanja* što ga »hijerarhija« ne zabacuje nego vrednuje, i to tako što — po svemu izgleda — nezadovoljnicima (postojali su u Pracrkvi grupe!) daje inicijativu u predlaganju novih služitelja. STÄHLIN na str. 180—182 piše: »Luka, čini se, pripisuje nezadovoljstvo nedostatku organizacije u nutarnjoj uzgobljenosti zajednice... Dvanaestorica se ovdje postavlja kao neosporne glave, ali uz suradnju zrele zajednice. Ovdje prvi puta dolazi jasno do izražaja uravnotežena koegzistencija 'službe' i zajednice u odgovornosti i inicijativi (usp. 4,23; 13,1 sl; 14,27): apostoli sazivlju skupštinu zajednice i u njoj daju odlučujuće prijedloge. Zajednica izvršuje izbor, i time se ukazuje kao odlučujuća instancija. Ali izvršenje odluke zajednice i opet pripada apostolima: oni uvode novoizabranike u službu (usp. kasnije sličan proces u gl. 15). ... Tu se pomalja prvi puta raslojavanje 'službi' u zajednici... Apostoli tako ostaju slobodni za svoj vlastiti posao: služba riječi unutar i izvan zajednice te molitva. A premda to nije izričito rečeno, u sklop zadaća uključuje se i upravljanje zajednicom te nadgledništvo nad svim službama. Tim omeđenjem svojih zadaća, apostoli su svjesni da izvršuju što je Bogu milo« (usp. i Mt 11,26 te 1 Sol 2,4) ... STÄHLIN, *n. dj.*

¹⁷ Usp. STÄHLIN, *n. dj.*, 295 i 355.

¹⁸ Usp. STÄHLIN, *n. dj.*, 308.

Zbog evangelizacije u Crkvi Djelá pomaljšaju se značajne strukture. Spomenimo samo neke: izbori (gl. 1 i 6) — »vizitacije« (8, 14; 14, 21; 15, 36) — sabor (gl. 15).

Silno je važno naglasiti »intercommunio« među Crkvama, koja će doći još jače do izražaja u Pavlovu apostolatu. Jeruzalem se u Djelima ponaša kao središnjica, a Antiohija poštuje taj odnos. Ipak, Antiohijska Crkva nije zbog toga manje inicijativna: u njoj se prvoj Kristovi vjernici prozivlju *kršćanima-kristovcima* (11, 26) — u njoj, prvoj nastaje »struktura« karitasa (11, 27 sl) — ona postaje središte misionarenja helenističkog svijeta (13, 1 sl). Gledom na interkomuniju treba marljivo zabilježiti i kako se uzajamno povezuju sami navjestitelji. Oblici interkomunije jesu: nadzorništvo (8, 14 sl; 9, 32) — »polaganje ruku«²⁰ — karitas (11, 27)²¹ — izvještaji (8, 14 sl; 9, 32; 11, 1—18 i 14, 27)²² — savjetovanja — delegacije — dopisivanje — slanje misionara (gl. 15)²³ ...

Pavao kao lik evangelizatora

Pavao će postati predvodnik apostolske ekipe istom u II. dijelu Djelá, ali on je već prisutan kao evangelizator i ovdje, u I. dijelu. Stoga samo ukratko zacrtajmo nekoliko tipičnih pavlovskih blagovjesničkih crta:

a) on udara »štab« u velika središta ondašnjega svijeta;

b) djeluje u ekipi. Već na prvom putu nastupaju ekipno Barnaba, Pavao i Ivan-Marko. Na drugi put Pavao polazi sa Silom i Timotejem (15, 40 i 16, 2—3) da tijekom vremena Pavlova ekipa naraste u nekoliko desetaka suradnika.²⁴

c) Pavao svuda traži zaposlenje. Proglašenim načelom, da svatko tko oltaru služi treba da od oltara živi, sam se nije služio (što oboje treba uvijek ponovno isticati u ekonomskim pitanjima Crkve). Htio je da nikome ne bude na teret nego da i svojim radom i zaslužbom mnogostruko pridonese napretku Evanđelja (usp. posebice 1 Kor 9 i 2 Sol 3).

d) Posebno se trudi oko povezivanja crkava, osobito promicanjem dobrotvornosti. U tome ne gleda samo ispunjenje kršćanske »moralne« obaveze ljubavi, nego »dogmatski« dokaz za jedinstvo crkava: vjernici

¹⁹ Službe su u Djelima uvijek perspektivne, otvorene daljnjim obogaćenjima; uvijek su funkcionalne, zbog neke potrebe. Stoga službe-okamine, koje su same sebi cilj, u Crkvi nisu normala.

²⁰ Mi rado iskorišćujemo podatka Dj 8,17 kao uporište za sakrament krizme ukoliko spada na izrazitu biskupsku vlast. Ne ničećemo ta razmišljanja. Ipak, čini se, sav sklop valja vrednovati još više u smislu razvijanja interkomunije među navjestiteljima i navještenicima što svakako spada u puni smisao kršćanske krizme.

²¹ Što znači karitas ne samo za autentizaciju kršćanske bratske ljubavi, nego i za utvrđivanje kršćanskoga jedinstva izlazi, kasnije, iz poslanica sv. Pavla, osobito 2 Kor 8 i Rim 15,22—32 na što ćemo zamalo upozoriti u vezi sa sv. Pavlom.

²² Posebno valja vrednovati i gledom na interakciju i gledom na interkomuniju (a poslije u vezi s naslovom *Crkva i javno mnijenje*) kako Petar opravdava pred Crkvom svoj postupak s Kornelijem (11,1 sl), a Pavao i Barnaba izvješćuju Crkvu u Antiohiji o svom apostolatu (14,27) što će dovesti do velikoga spora i do apostolskoga sabora.

²³ U idealizaciji Pracrkve ne smiju se propustiti važni podaci Djelá kako je uzbuđljivo tekao sabor, sa svime što ga pripravlja i slijedi. Eno, pojavljuje se značajna struja Pracrkve (15,1—2 i 5), — nastaje »prepirka i raspra nemalena« (15,2) — Crkva iz Antiohije šalje delegaciju u Jeruzalem (15,2—4) Petar ustaje »nakon duge raspre« (15,7) — sabor ne šalje samo pismenu odluku nego šalje u Antiohiju delegaciju (15,22—23) ...

²⁴ Pročelja i začelja njegovih poslanica pokazuju koliko je »ekipno« i interakcijski mislio i djelovao. Česti »mi« upućuje kako sa suradnicima — *synergoi* — dijeli i teret, ali i čast svoga blagovjesništva. Poimence ih spominje u pročeljima i začeljima.

iz poganstva dobrotvorstvom pokazuju autentičnost svog kršćanstva te iskazuju poštovanje matici u Jeruzalemu od koje su primili blagovjesnike (usp. osobito 2 Kor 8 i Rim 15, 22—32).

e) Svojim kasnijim poslanicama Pavao upućuje na potrebu ne samo usmenog nego i pismenog apostolata.

f) Značajan je Pavlov »ekumenski« pristup novim navještenicima iz poganstva. Pavlovo načelo evangelizacije je bilo najprije predmet velikoga spora, zatim saborskog raspravljanja. A i pošto je saborom spor teoretski okončan, u prilog Pavlu, trebalo je silne upornosti, pavlovske, da se načelo kršćanske Slobode i Milosti što dosljednije i svestranije provede.²⁵

g) Pavlov najveći prilog evangelizaciji jest nadasve u tom što je on Otajstvo Krista i njegove Crkve razmislio i izrazio u kategorijama ondašnjega svjetskoga mišljenja: ukorijenjena u židovstvu, ali obogaćena i duboko preobražena Kristovim događajem te izražena svim mogućim sredstvima izražavanja ondašnjega svijeta.²⁶

Klasični upitnici

Da bismo bolje razvrstali elemente što nam ih gledom na današnje probleme evangelizacije pružaju Djela apostolska, dobro je postaviti klasična pitanja: Tko u Djelima evangelizira — Koga — Gdje i kako — Što — Zašto?

A valja se u svemu pomno čuvati tzv. »šozizma« (franc. *chose* = = stvar) da ne zaboravimo da se sav proces evangelizacije zbiva među osobama. To je po sebi jasno kada pitamo: *tko* evangelizira, *tko* je blagovjesnik i navjestitelj kao i kad je riječ o tome *kome* se navješćuje, *tko* je navještenik. Prostor evangelizacije — njen »gdje« — i opet su nadasve ljudi, i u tome smislu »sav svijet«. Evangelizacija, dakle, uspostavlja osobne međuodnose, pogotovo kad u nju ulaze, rekosmo, božanska Trojica. Osobe su napokon snažno uključene u »zašto« evangelizacije. »Zašto« broj 1 jest obraćenje koje duboko osobno angažira svakog pojedinog navještenika. A »zašto« broj 2 jest Crkva kao suživotni okoliš obraćenikâ među sobom i s blaženom Trojicom. U svemu treba da budu naglašeni ti osobni, suživotni odnosi.

Možda nigdje nismo u napasti da toliko materijaliziramo ili »postvarimo« i objektiviziramo ili »popredmetimo« evangelizaciju, kao kad odgovaramo na pitanje o sadržaju evangelizacije, o tome »što« se evangelizira. To se redovito svodi na pitanje »istinâ« koje treba posredovati nekome. Neka se ipak znade da je prva »istina« Bog i Krist njegov, u Duhu Svetome, a druga — čovjek, miljenik Božji.

Time uvodimo u razmatranje o pojedinim sastavinama evangelizacije.

²⁵ Nije svakako bez razloga, iako bijaše pretjerano, što ga neki u prošlom stoljeću zвахu izmisliteljem kršćanstva: Pavao je svakako veliki mislitelj kršćanstva.

²⁶ Usp. B. DUDA, *Nacrt teologije Djela apostolskih u Upoznajmo bibliju*, god. 1967, br. 6, str. 76—85.

»Tko« broj 1 evangelizacije jest Duh Sveti. Djela se češće nazivlju *Evandjelje Duha Svetoga*.²⁷

a) njegovim djelovanjem i sudjelovanjem Crkva se formira (gl. 2); izlazi iz Blagovališta (gl. 2), Jeruzalema (gl. 8) i židovstva (gl. 10) te ulazi u poganski svijet (gl. 13 do 15).

b) u snazi Duha Svetoga djeluju: apostoli (2, 14; 8, 17—18) — Stjepan (6, 8.10; 7, 55) — Filip (8, 29.39) — prvi anonimni blagovjesnici (11, 21) — Barnaba (11, 24) — Barnaba i Pavao (13, 2.4.9).

c) Po Duhu Svetom u Pracrkvi (gl. 14 i 15): uočen je temeljni problem evangelizacije — apostoli se sabraše — »nakon duge raspre« (15, 7) odlučiše (»Duh Sveti i mi« u 15, 28) — te provođahu zaključak ...

Uistinu, Duh Sveti u Djelima jest Oživitelj, Nadahnitelj, Poticatelj, Pretjecatelj, Sudjelatnik i Dovršitelj djela apostolskoga, djela blagovjesničkoga. I to ne uvijek jednako. Djeluje u kome, kada, gdje i kako hoće. Sada pretječući, sada prateći, sada dovršujući. Najzanimljivije u Kornelijeju slučaju jest: »Dok je Petar još govorio te riječi, siđe Duh Sveti ... Tada Petar reče: Može li tko uskratiti vodu ... ovima koji su primili Duha Svetoga kao i mi?« (10, 44—47).

Djeluje Duh i izvanredno, ali ponajčešće posve redovito: suradnički s ljudima. Stoga priziv na Duha može biti višestruko »heretičan«. Mnogi tako govore kao da je Duh alibi za nedjelatnost ljudi. Ima ih dakako i takvih koji upadaju u »herezu« aktivizma te toliko djeluju ili ističu ljudski udio u evangelizaciji kao da nema Duha. Sva ljudska djelatnost treba da bude u znaku »Veni Sancte Spiritus« te prizivlje i poštuje djelo Duha. No nisu pravi vjernici ni oni koji misle da to više vjeruju u Duha što više »nipodaštavaju« djelo ljudi. Ili misle da je Duh to jače istaknut ako ga se sveudilj predstavlja kao onoga koji radi nasuprot ljudi tako da ih »šahmatira«, ismjehujući i izigravajući iskrenu ljudsku djelatnost.

Život i rast Crkve, pa i njeno djelo evangelizacije jest djelo i Duha i ljudi. I taj *dvojaki zakon* valja podjednako poštivati u punoj vjeri i vjerničkoj praksi.²⁷

Djelo ljudi

»Tko« broj 2 evangelizacije jesu ljudi. U Djelima se ona mnogostruko predstavlja i kao djelo ljudi. Tko sve evangelizira? Rekosmo već: pomalo svi, ali ne svi jednako. »Različni su dari«. Glavni subjekt evangelizacije jest Crkva u Jeruzalemu i Antiohiji. Posebice u to djelo ulaze službe, navlastito Dvanaestorica. Evangelizacija se u tom smislu pojavljuje kao strukturirana, ali nipošto rezervirana. Napokon, u Djelima će glavni evangelizator postati Pavao.

Volio bih se zabaviti značajnim parovima, kako se pojavljuju u Djelima: najprije Petar i Ivan koji, svaki pod svojim vidom, predstavljaju dva velika autoriteta u Pracrkvi; poslije Petar i Jakov (osobito na apostolskom saboru); zatim Barnaba i Pavao (s Markom). Valja za-

²⁷ Usp. bilj. 7.

paziti i ljudska »obigravanja«: na prvome misijskom putu vođa ekipe jest Barnaba; na drugom će to — nakon velike i »ogorčene« raspre s Barnabom, zbog Marka (15, 39) — postati Pavao. Postoje providnosne razmirice u djelu evangelizacije, a i sveci Božji ne rađaju se nego nastaju i rastu.²⁸

Spominjem dva zanimljiva i poučna lika iz povijesti Pracrkve: Gamaliel i Barnaba. *Gamaliel* (5, 33 sl) nije nužno kršćanin; može se smatrati samo simpatizerom. On se u Velikom vijeću zalaže za blaži kurs prema kršćanima. Njegovo načelo (5, 38—39) valjalo bi vrednovati i danas, i u Crkvi, osobito gledom na nove pokrete koje nije lako odmah spočetka procijeniti. *Barnaba* nam je prvi put predstavljen u 4, 36—37. Njegovu formatu valja pripisati što je Pavla uveo u Crkvu dok još nije uživao njeno povjerenje (9, 26—28 — tipično nepovjerenje prema novoobraćenicima!); on ga se sjetio i kad mu je povjerenje blagovjesništvo u Antiohiji (11, 25) te ga pozvao za suradnika i tako pripremio daljnje pozive Duha (13, 1—3).

Navještenici

Tu smo temu već dotakli kada smo u početku govorili o svijetu kome se Crkva evangelizacijom obraća. *Kome* se, dakle, navješćuje? *Kratko*, evanđeoski, »svakome stvoru« (usp. Mk 16, 15). *Prostorno*, svemu tadanjem svijetu. To je po Dj 1, 8 Jeruzalem, Judeja, Samarija pa »do na kraj zemlje«, to jest do Rima ili Gibraltara. Po Dj 2, 9—11 Evanđelje zahvaća od skrajnjeg Istoka (Parti) do Rima. *Društveno*, ono je najprije upućeno Židovima svakoga soja: rođenima, požidovljenima, sljedbenicima. Polako zahvaća »bogobojazne«²⁹ te prelazi poganima, već u prvoj djelatnosti sv. Pavla (Dj 13—15), a navlastito nakon apostolskog sabora (gl. 15).

U Pracrkvi je trebalo izboriti prava pogana na krštenje i pokristovljenje. Na taj se križevni problem Pracrkve svudilj navraćamo sve vrijeme našega razlaganja. Tko poznaje daljnji tijek događaja, sa svjedočanstvima Djelâ i nadasve poslanica Rimljanima i Galaćanima, znade da nije bilo dosta da se to pravo teoretski zaključi na apostolskom saboru. Pavao mu je bio i u praksi zakleti pobornik do kraja života, rekao bih uz cijenu vlastitoga mučeništva, uza sve jake otpore i u Crkvi.

Bilo bi zanimljivo raslojiti navještenike ne samo u Djelima nego u svemu NZ-u da se vidi kako je raznolik pristup navjestiteljâ najrazličitijim kategorijama navještenika. To bi bilo poučno i zbog novog obreda kršćanske inicijacije koji predpostavlja bogato pastveno vrednovanje različitih razina pristupa kršćanstvu.³⁰

²⁸ Papa Pavao VI ističe u svojoj pobudnici o pomirenju od 8. XII 1974. da su napetosti naravne, gdje god rade ljudi, samo treba bdjeti da ne postanu razorne.

²⁹ Po STAHLINU, *n.dj.*, 230 iz grupe tih bogobojaznika (*foboumenoi ton Theon*) bijahu uz Kornelija (10,2) prvi Afrikanac obraćenik na kršćanstvo (8,26 sl), zatim kasnije Lidija (16,14 sl) Ticije Just (18,7), a možda i sam Luka i Teofil. Po STAHLINU, *n.dj.*, 268 u ono vrijeme se mnogim židovskim zajednicama u diaspori rado pridruživala manja ili veća grupa pogana koje su nazivali bogobojazni. Većinom su oni bili uz uljuđenijega i naobraženijega sloja, često žene (13,50; 16,14; 17,47). Privlačili su ih neki vidici židovstva, osobito vjera u jednoga Boga, stvoritelja i gospodara neba i zemlje, te visoki moral i usko zajedničarenje. Srođeni s biblijskim pojmovljenjima, bijahu posebno pripravljeni da prihvate novozavjetnu propovijed kojoj je smjerao SZ.

³⁰ Usp. *Red pristupa odraslih u kršćanstvo*, izdanje *Kršćanske sadašnjosti*, Zagreb 1974, osobito str. 8 i dalje.

Iz Dj 1 do 15 možemo izvući mnogo podataka o načinima ili metodologiji evangelizacije. To se promatranje već dosada uplitalo. Kako, dakle, evangelizira Pracrkva? Možemo reći: na sve moguće načine, u svakoj prilici.

a) Glavno sredstvo evangelizacije jest riječ, proglašavanje; ali sama Djela baš su dokaz i za *pisanu* evangelizaciju. Danas bismo rekli: riječ u svemu totalitetu riječi — svim sredstvima društvene komunikacije.

b) U svim mogućim prilikama: najprije *spontano*, gdje god se pruži prilika, a onda *intencionalno*, planski — stvarajući i tražeći prilike (1. misijsko putovanje).

c) »Masovno« (Duhovi) i *individualno* (Etiopljanin, Kornelije).

d) Treba spomenuti i tzv. *funkcionalnu* evangelizaciju: život i dobar glas Crkve, o čemu ćemo govoriti pod naslovom *Crkva i javno mnijenje* (usp. Dj 2, 43.47; 4, 21; 5, 13 ...).

Crkva i navjestitelji — bar polazno — uvijek se prilagođuju i *pridešavaju* slušateljstvu: Židovima, Helenistima, različitim društvenim slojevima. Spomenusmo već dva pratipa apostolske propovijedi: u židovskoj (Dj 2, 14 sl i 13, 16 sl) i u poganskoj sredini (10, 34 sl i 17, 22 sl).

e) Bitni način evangelizacije jest *svjedočenje*, ali o tome kad bude riječ o obraćenju.

Sadržaj evangelizacije

Nigdje, rekosmo, nismo više u opasnosti da »postvarimo« (materijaliziramo i objektiviziramo) raspravu o evangelizaciji kao kad je riječ o njenu sadržaju. Tu je opasnost nadišao II vatikanski koncil osobito u *Dei verbum* br. 1 do 5, izlažući *osobni vid objave i vjere*. Evangelizacija, dakle, prvenstveno ne prenosi neke »istine« nego priopćuje poziv i nudi mogućnosti za suživot.³¹ I to, ponovimo još jednom, na suživot s božanskom Trojicom u novom suživotnom božansko-ljudskom okolišu, Crkvi. Tako ponajčešće »što« evangelizacije postaje »tko«. Najkraće, evangelizacija jest navještaj Isusa Krista Spasitelja i Ozdravitelja svijeta.

Kao i o svemu, i o ovome nam je ovdje progovoriti samo unutar cjelokupnoga pregleda o sastavinama evangelizacije po Djelima apostolskim. Dakle, samo naznačujući. Sam ovaj vidik zaslužio bi posebni tjedan.

Kako nam se, dakle, u Djelima predstavlja ovakvo shvaćanje sadržaja evangelizacije?

Evo nekoliko najtipičnijih mjesta:

a) Dj 1, 8 = Bit ćete *meni* svjedoci

b) Dj 2, 22—36 = sva Petrova propovijed na Duhove usredotočena je na Krista kao na počelo spasenja. Koliko u tom odlomku ima kristov-

³¹ Budući da se često *istina* odveć intelektualizira, trebalo bi oživjeti riječ *stvarnost* ili bolje *zbilja*. Po *Dei Verbum* br. 2—4 objavom nam se priopćuju ne samo istine u koje treba vjerovati nego *nadasve zbilje* u kojima treba vjernički zaživjeti. Tako npr. sakramenti su više zbilje no istine. Tako i sam Bog, on je zbilja i to troosobna prema kojoj se odnosimo s ljubavlju, poštovanjem, vjerom i vjernošću.

ske emfaze! »Isusa Nazarećanina, čovjeka ...« (r. 22) ... »Bog ga uskrisi« (r. 24) ... »Toga Isusa« (r. 32) ... »Toga Isusa ... Bog učini Gospodinom i Kristom« (r. 36) ... »Svatko od vas neka se krsti u Ime Isusa Krista« (r. 38).

c) Dj 8, 12 = Filip Samarijom »navješćivaše Evandjelje o Kraljevstvu Božjem i o Imenu Isusa Krista« (gdje ovo »i o« može hrvatski stajati kao »to jest«).

d) Dj 8, 35 = »pošavši od tog Pisma, navijesti Evandjelje: Isusa«.

e) Dj 28, 23 = Pavao im je »izlagao i svjedočio o kraljevstvu Božjem te ih ... uvjeravao o Isusu«.³²

f) Dj 28, 31 = Pavao je »propovijedao kraljevstvo Božje i naučavao o Gospodinu Isusu ...«

Tema je, rekoh, mnogostrana i dugačka. Zapazimo samo u ovim tekstovima: koliko je apostolska propovijed osobna, i kao takva sva usredotočena na Isusa Krista i kako se Evandjelje poistovjećuje s Isusom Kristom.³³

Kad kažemo da je Isus Krist sveobuhvatni sadržaj evangelizacije, onda to mislimo u smislu Augustinove formule: *Christus totus — vascijeli Krist* što sažimlje sav nauk o otajstvenome Tijelu Kristovu. Ta se formula napaja na onoj Pavlovoj: *En Xristo Iesou — U Kristu Isusu*, ukoliko je Isus — kako bi rekao Blondel — »vinculum vincolorum« vez vezova ili »spona vasiona«, da posudimo riječ od Tina Ujevića.

Blizu je tome i origenovska formula po kojoj je Isus Krist *auto-basileia tou Theou* — »samokraljevina« Božja. Po Kol 1, 13 Bog Otac nas prenije »u kraljevstvo Sina, ljubavi svoje«. Dakle, kraljevstvo Božje nije neki prostor, nego sam Sin. Otac nas, dakle, obgrljuje ljubavlju kojom ljubi svoga Sina te tako i mi postajemo Božje kraljevstvo. To nas stavlja u sasvim nove odnose prema božanskoj Trojici, ali i prema stvorenju, nadasve prema svakome čovjeku, a sasvim navlastito prema svakom Isusovu vjerniku. Ti novi, mnogostruki i međusobni božansko-ljudski odnosi — to je cjelokupan »predmet« i »sadržaj« blagovjeshništva, naša dogma i naš moral te naš »duhovni« život, život u Duhu.

A svemu tome i Navjestitelj i Ostvaritelj — u sebi i po sebi (»Po Kristu i s Kristom i u Kristu«) — jest Isus Krist. I u tom smislu se u njemu usredotočuje blagovijest: i kao navješćaj i kao vjera i kao suživot.

Christus totus jest Krist, recimo tako, u svojoj svojoj multidimensionalnosti, u svojoj svojoj suodnosnosti: s Ocem, u Duhu Svetom; kao Sin Božji i Brat ljudi (Heb 1 i 2) sa svima svojim koje, i opet u Duhu Svetom, povezuje i međusobno i sa sobom te sa svojim Ocem u jednu Božju obitelj; i u svojoj suodnosnosti s cijelim kozmosom.³⁴

To dakako uključuje i svu kršćansku sakramentologiju i sav kršćanski, kristovski, moral: to su »sredstva« i »načini« da zaživimo i živimo

³² STÄHLIN, *n.dj.*, str. 572 sl primjećuje: »nalazimo se pred ključnim riječima Apostolove propovijedi: »Kraljevstvo Božje« i »Isus«. Kraljevstvo ili Gospodstvo Božje češće sažimlje Pavlovu blagovijest (19,8; 20,25), a još češće ime Isusovo naznačuje sažeti sadržaj Evandjelja (8,35; 9,15.20.27 sl; 18,25; 24,24). Drugdje se oba pojma sjedinjuju (8,12; 26,23.31). No ovdje u Dj 26,23 to je najjasnije: Isus je samo utjelovljeno Božje kraljevstvo, po Origenu.«

³³ Bog (Otac) djelatnik je u povijesti spasenja. Krist Isus njegova je »ispružena ruka«. Prihvatiti Isusa Krista ne samo kao Učitelja nego i kao Gospodina i Ozdravitelja-Spasitelja jest čin i stanje koje spasava. Usp. *Dei Verbum* br. 4.

³⁴ Usp. T. ŠAĞI-BUNIĆ, *Kristološki traktat poslije II vatikanskog koncila* u BS 38(1968) 147—156.

u obitelji svete Trojice sa svima vjernicima Isusovim i sa svim ljudima dobre volje (»kojih je vjera samo tebi znana«) u Kristovu posvećenu kozmosu.³⁵

Tako evangelizacija — prihvaćena živom i življenom vjerom u činu obraćeničkoga krsta i u stanju obraćene krštenosti — uspostavlja, kako od početka ističemo, niz suživotnih odnosa u koje ulaze: blažena Trojica — navjestitelji i navještenici — sa zadaćom posvećenja svega svijeta i svega kozmosa dok se ne ispuni Pavlova vizija: »Sve je vaše, vi Kristovi, a Krist Božji« (1 Kor 3, 22—23).

Cilj evangelizacije: obraćenje

Zašto br. 1 evangelizacije jest obraćenje. Stoga je tema o obraćenju subitna Djelima apostolskim.³⁶ Tako npr. u sklopu Dj 2 neodoljivo djeluje pokajnički: *Ti poiesomen — Što da činimo?* (2, 37) kao i ono Pavlovo, po nekim rukopisima, *Što hoćeš da činim?* Evangelizacija se neposredno završuje obraćenjem što uključuje čitav proces vjere koji se može sažeti na više načina. Npr. navješćivati — čuti — prigrliti. Ili složenije: propovijed i njen prihvati: vjera/obraćenje — krst kao sakrament obraćeničke vjere — oprostjenje grijeha — dar Duha Svetoga — pridruženje Crkvi — učešće u spasenju, založenim životom u Crkvi. Vrijedno je zapaziti taj proces u Dj 2, 37 sl gdje je osobito uočljiva: propovijed (2, 14—36) — obraćenje kao čin (2, 37—41) — obraćenje kao stanje, kao život u Crkvi (2, 42—47).³⁷

Samo naznačujemo daljnja razmišljanja, najprije o samom obraćenju. Po J. Dupontu,³⁸ a) nema moguće nade u obraćenje u čovjeku koji nije svijestan svoje grešnosti pred Bogom i nije željan oprostjenja;³⁹ b) obraćenje kršćanstvu bitno je opečaćeno vazmenim otajstvom, uskrsnućem Isusovim kao očitovanjem koje se prepoznaje kao spasiteljska djelatnost Boga Oca i njegov zahvat u daljnju, i pojedinačnu i zajedničku povijest;⁴⁰ c) obraćenje uključuje promjenu života što se konkretno izražuje prihvaćanjem stila života u kršćanskoj zajednici.

Zatim valja istaći odnos između navješćivanja baš kao svjedočenja i obraćenja. Stavljamo, dakle, u nuždan odnos: *svjedočenje — obraćenje*. Naime, neke osobite vrijednosti evangelizacije izmiču razjedinjavanju. Tako je nemoguće razjediniti »kako« i »zašto« evangelizacije. Jer, bitni način evangelizacije ili njen »kako«, rekosmo, jest svjedočenje. A njen »zašto«, ili njen cilj jest dvojak: neposredan — obraćenje,

³⁵ Postoji izričaj: »Vjerujem sve što vjeruje sveta Majka Crkva.« S tim u vezi, a u odnosu s netom izloženim, valja svoju vjeru stalno provjeravati po vjeri Crkve. K tome, nije tako kao da bi tko u njoj, u Crkvi vjerovao, a ne u sebi. To bolje netko vjeruje vjeru Crkve što bolje Crkva i u njemu vjeruje sve što ona vjeruje. I nije dosta »vjerovati«, to jest intelektualno prihvaćati, nego u vjerovanju zbiljama živjeti. To bi značilo »prakticirati vjeru«.

³⁶ Usp. J. DUPONT, *La conversion dans les Actes des Apôtres u Etudes sur les Actes des Apôtres*, Paris-Cerf 1967. Neke vidove dotiče i moj članak *Metanoja o metanoji* u BS 39 (1969)6—21.

³⁷ Spominjemo samo druga mjesta u Djelima koja su za daljnju obradbu važna: 3,19—20,26; 5,31; 11,18; 14,15; 15,19 . . . 17,30; 20,21; 26,20.

³⁸ N. dj., 459—460.

³⁹ S obzirom na to, »propovjednik Evandjelja može se naći pred dvije različite situacije: ili su mu slušatelji već svijesni svoje grešnosti, pa je dosta pozvati ih vjeri, obećajući im oprostjenje grijeha; ili ne znaju svoju grešnost pred Bogom, pa im je treba posvijestiti . . .« J. DUPONT, n. dj., 460. Možda nije uvijek riječ toliko o grešnosti koliko o potrebitosti Boga za puninu bića.

⁴⁰ Zapravo, propovijeda se djelatnost Boga Spasitelja u povijesti po svome Sinu Isusu Kristu, u Duhu Svetomu. Potreban je, dakle, prihvati Krista i njegova djela, rekoh, kao »ispružene ruke« Božje.

posredan — život u Crkvi. Gledom na svjedočenje valja napomenuti i ovo: autentično svjedočenje jest *osvjedočeno svjedočenje*. Stoga Isusova riječ: »Bit ćete mi svjedoci ...« (1, 8) ne izriče samo objektivni nego i subjektivni vid naviještanja. Pravo svjedočanstvo jest *življeno svjedočanstvo*, sve do krvnog zapečaćenja. Tako se u jednoj izvornoj riječi *martyrion* povezuje i svjedočenje i mučeništvo. Matoš govori o svjedočkoj krvi. Kad bude riječ o *Crkva i javno mnijenje* upozorit ćemo na tzv. funkcionalnu evangelizaciju ukoliko su život Crkve i njen dobar glas nezaobilaziv činilac evangelizacije.

I ovo valja reći: evangelizacija je u biti svjedočenje, a to znači da je ona na liniji *uvjeravanja*.⁴¹ Evangelizaciji ne treba nikakve izvanjske sile. Tu se, bar usput, susrećemo sa *slobodom govora* i s pitanjem *slobode savjesti*. I za jedno i za drugo imamo uporišta u Djelima. Apostoli se pred Velikim vijećem pozivlju na slobodu savjesti za se, što očito predpostavljaju i za druge (4, 19). A pred pritiscima i progonima, apostolima i Crkvi danas je stalo da im Bog osigura slobodu govora (*parrhesia* u 2, 29; 4, 13,29,31; usp. 28, 31). A i u ovome sklopu još jednom ponavljamo: navjestitelji su samo katalizatori: izvana uvjetuju i pospješuju (ili usporuju) proces obraćenja. Sam pak proces odvija se između Boga i ljudi, pojedinaca i grupa. Dakako, ono se završuje ulaskom i založenim životom u Crkvi kao suživotnoj zajednici Božjega naroda.

Život u Crkvi kao trajno obraćenje/obraćanje

Tako dođosmo na *Zašto broj 2*, to jest na Crkvu kao izvor i uvir evangelizacije. Iz Crkve evangelizacija potječe, k njojzi privodi. Tako je konačni cilj evangelizacije: život u Crkvi kao *življeno obraćenje*. Ovdje moram napomenuti da mnogi ne vole čuti da se Crkva mora obratiti/obraćati. Ima u izrazu prijepora. Ali mislim da je neosporno: Crkva treba da trajno živi svoju obraćenost. A kako je sastavljaju grešnici, oni svi — pa pod tim vidom i Crkva sva — treba da podržavaju svoju obraćenost sveudiljnim obraćanjem i nastojanjem oko svetosti.

Koliko je Crkva uvir evangelizacije, očito je iz tzv. sažetaka Djelâ: 2, 24 sl i 4, 32 sl. Na oba se mjesta prikazuje život Crkve kao uspjeh evangelizacije: obraćenici ulaze u Crkvu; Crkva postaje njihov novi životni i suživotni okoliš — okoliš suživota s blaženom Trojicom i s braćom — te oni u njoj trajno žive svoje obraćenje. Već samim time, funkcionalno, oni svjedoče za Krista, a po daru Duha i pozivu Crkve preuzimlju i intencionalnu evangelizaciju.

Vrijedi uočiti značajke te Crkve blagovijesnice kako ih naznačuju, iako ne iscrpno, sažeci Djelâ. Te značajke otkrivaju i ono što evangelizacijom nastaje (Crkva kao uvir) i odakle evangelizacija proistječe (Crkva kao izvor). Pred nama su, dakle, tzv. veliki sažeci (2, 42—47; 4, 32—35; 5, 12—16) i mali (1, 12—14; 4, 4,23—24; 5, 41 do 6, 1a itd.). Teško je dođuše nutarnjom logikom poredati sve te odlike kršćanske zajednice koje čitamo u sažecima. Svakako posebice valja zapaziti dvojice: ustrajnost/postojanost i jednodušnost, nutarnju i vanjsku, i to mnogostruku. Svi obnovni pokreti u Crkvi uvijek se iznovice nadahnjuju na tim idealima.

⁴¹ Usp. 18,4; 19,8,26; 28,23—24.

Ukratko, Crkva blagovjesnica po sažecima Djelâ jest: duhovska — apostolska — hijerarhijska (dvočlana s obzirom na služitelje i poslužene) — »crkvena, tj. okupljačka — zajedničarska (u nauku, molitvama, dobrima) — ona je Crkva moliteljica — euharistijska — dobrotvorka/čudotvorka ...

Crkva i javno mnijenje

Dok u Djelima tražimo nadahnuća za potrebe naše suvremene evangelizacije, vrijedno je upozoriti i na neke popratne elemente, značajne za sadašnji naš trenutak. Tako u Djelima nalazimo podatke za važnu temu današnjice: Crkva i javno mnijenje. Crkva Djelâ pažljiva je na oblikovanje javnoga mnijenja i unutar sebe i na izvan.

Eno, naizvan, Pracrkva prihvaća svaku priliku za svjedočenje i, rekli bismo, za informiranje javnosti: na Duhove (2, 14.22.29.36.40) — u Hramu (3, 12) — pred Velikim vijećem (4, 8; 5, 29) ...

A glede informacija unutar Crkve ističemo ove podatke:

a) 1, 15 = Petar u Crkvi, »među braćom«, pokreće izbor novog apostola.

b) 3, 23 = Petar i Ivan obavješćuju »svoje« što se s njima dogodilo te njihova obavijest postaje dubokim poticajem molitve.

c) 6, 1—6 = »Dvanaestorica sazvaše mnoštvo« da se raspravi i riješi pitanje koje pokrenuše u Crkvi nezadovoljnici (mrmljanje se nije obesicijenilo!). I »prijedlog se svidje mnoštvu«.

d) 11, 1—18 = nakon Kornelijeva krštenja Petar se opravdava pred Crkvom u Jeruzalemu. Pomalja se struja, rekli bismo, konzervativaca koji vuku na židovstvo, ali ih informacija zasada smiruje.

e) 14, 27 i 15, 1—31 = na saboru valja zapaziti više činjenica. Eno najprije Barnaba i Pavao nakon prvog misijskog puta obavješćuju Crkvu maticu u Antiohiji (14, 27). Nastaje podijeljenost, pogotovo zbog onih koji vuku na židovstvo (15, 1.5). Da izravnim informacijama preteče djelomične interpretacije, antiohijska Crkva šalje Barnabu i Pavla s delegacijom u Jeruzalem. Oni usput šire informacije (15, 2.3—4).

Na saboru, najprije se Petar pozivlje na vlastito iskustvo i podsjeća na nj braću. Time otvara mogućnost da Barnaba i Pavao izravno informiraju odlučnike. Jakov tada Pismom potkrepljuje put koji vodi rješnju spora (15, 6—21). Crkva u Jeruzalemu šalje Crkvi u Antiohiji s pismom delegaciju (15, 22 sl) ...

Piscu Djela bilo je važno istaći i to da je Crkva uživala dobar glas u javnosti. Po 2, 47 prva je zajednica »uživala naklonost svega naroda«. Veliko vijeće nije se usudilo poduzeti oštre mjere protiv učenika »zbog naroda« koji je bio uz njih (4, 21); »uživahu veliku naklonost« (4, 33). Po 5, 13—14 »narod ih je veličao« što je, očito, bilo povodom da se »sve više povećavalo mnoštvo muževa i žena što vjerovahu Gospodinu«.

Crkva dobrotvorka-čudotvorka

Iz značajki Pracrkve danas valja istaći i ovu: Crkva jest dobrotvorka-čudotvorka. Najprije izdvajam dobrotvornost iz širega sklopa

o zajedništvu dobara, a onda povezujem ovo dvoje: dobrotvornost i čudotvornost.

Dobrotvornost Crkve je u Djelima posve očita. Po 4, 32—35 »sve im bijaše zajedničko« te »nitko među njima nije oskudijevao« jer se »dijelilo svakome koliko je trebao«. U 6, 1—2 čitamo o »svagdašnjem služenju« kod stolova. A u 11, 27—30 pojavljuje se, za vrijeme oskudice, prva »kolekta« ili sabiranje u Crkvi u Antiohiji za Crkvu u Jeruzalemu. Tu će praksu razviti sv. Pavao, osobito na trećem misijskom putu (usp. posebno 2 Kor 8 i 9).

Ali ovdje želim primijetiti i nešto o čudotvornosti u Pracrkvi, osobito gledom na gl. 3 i 5, 12—16. Navikli smo vrednovati i Isusova čudesa i čudesa u Pracrkvi suženo apologetski: samo kao dokaz npr. za božanstvo Isusovo, za pravost Crkve i sl. Ne zaboravimo: čudesa su u evanđeljima i znak Isusova mesijanstva, to jest da je on — sve do čudesnih zahvata — na strani individualno i socijalno ugroženih. Tako i Pracrkvu opečaćuju čudesa kao znak da ona nastavlja Isusovo mesijanstvo, da je i ona, rekli bismo danas, za čovjeka, za ljude, i to ponajpače ugrožene, potrebne. I opet sve do čudotvorstva.

Tako, čini mi se, čudotvorstvo u Crkvi ne strši samo kao vrijednost za se, nego nadasve kao pečat dobrotvorstva, pa stoga i kao poziv na nj. Čudesa se izvijaju iz redovitoga karitasa, koji je po sebi jedna od prvih zadaća Crkve. Stoga nije isključivo ovakvo dokazivanje: Crkva je prava jer se u njoj zbivaju čudesa. Vrijedi i ovakav postupak: jer je Crkva prava, u njoj se zbivaju čudesa. A za njenu pravost ne jamče samo čudesa nego i njena dobrotvornost. Čudesa, dakle, nisu samo dokaz »za« nešto, nego su nadasve znak, odraz i pečat nečega, to jest dobrotvorstva Crkve u kojemu zrači čovjekoljublje Boga Spasitelja našega.

Teologija progonstva

I još je jedan vid Pracrkve važan za naše vrijeme: u Djelima nalazimo prve obrise teologije progonstva, i to baš u vezi s evangelizacijom. I tu će Pavao donijeti nova obogaćenja i svestranija produbljenja. Crkva time što je progonjena, dakako, učestvuje u spasiteljskoj mucii Kristovoj te dopunja »što nedostaje mukama Kristovim« (Kol 1, 24). Progonstvom Krist je sebi suobličuje. Ali klonimo se i ovdje svojevrsnog triumfalizma. Jer, progonstva nisu samo znak prave Crkve nego ona nerijetko Crkvu čiste od ljudskih nanosa, ustajalosti, posvjetovnjačenja itd. (usp. 1 Pt 4, 12—17). Nadalje, progoni otvaraju apostolima mogućnost svjedočenja (4, 4 sl; 5, 17 sl) kako proreče Isus (Mt 10, 17 sl). A otačka intuicija otkriva duboku vezu između mučeništva Stjepanova i obraćenja Pavlova (7, 58): i tu je, kako će za sve vijeke sretno formulirati Tertulijan, »krv mučenička sjeme kršćanstva«. Po 9, 1—2 prvi evangelizatori Pavlovi možda bijahu baš oni koje je on progonio. A nadasve, baš ovdje u Djelima, *progoni* jesu *pogoni*: istom progonjena, Crkva se pomiče iz Jeruzalema (8, 1—2; 8, 4; 11, 19—21).⁴²

⁴² G. STAHLIN, *n. dj.*, 40—41 s obzirom na Dj 1,8 primjećuje: čudno je kako Dvanaestorica ni nakon Duhova ne poduzimaju opće misije te nikako da izađu iz granica židovstva.

Neka mi bude dopušteno zaključiti, malo u Pavlovu stilu, ali uvijek oslanjajući se na Djela koja se u prvom dijelu usredotočuju na Crkvu u Jeruzalemu i u Antiohiji. Ovaj Tjedan o evangelizaciji skupio nas je u Crkvi Božjoj koja jest u Zagrebu. Ovdje, i s obzirom na Zagreb a i s obzirom na crkve iz kojih se skupismo, postavlja se nekoliko temeljnih blagovjesničkih pitanja.

Da li je naš temeljni doživljaj Crkve više apstraktan ili je konkretan? Da li se više doživljujemo Crkvom općenito ili posebno? Bit ću jasniji: da li se najprije doživljujemo Crkvom katoličkom ukoliko je ona posvuda ili ukoliko je ta posvudašnja Crkva i ovdje, u Zagrebu? Istina, u pravi i puni doživljaj Crkve obuhvaćena je: aktualna zajednica — recimo sada ovdje u dvorani — pa sada i na razini grada — pa i na razini naroda — dok ne dosegne ekumenu. Pitanje je samo što nam je nekako uvijek kao prvo i glavno u svijesti nazočno. Ili da li naš puni doživljaj Crkve — pa onda i naše propovijedanje o Crkvi — stvarno uključuje i posvjescuje sve ove elemente? Hoćemo li početi od Rima k Zagrebu ili od Zagreba k Rimu i nije tako važno. Važno je samo da nam je duboko u svijesti i Rim i Zagreb i — »svi ovi što ovdje pred tobom stoje«, kako veli III kanon.

Pitanje nije nipošto teoretsko. Ono nas ispituje koliko se osjećamo *izravno* odgovorni i uklopljeni u evangelizaciju »hic et nunc — ovdje i sada«, baš ovdje na svom prostoru i u svom vremenu. Da li Crkva katolička, koja je posvuda, ovdje — za Zagreb, za Hrvatsku — ima nas? I da li mi, ovdje i sada, postojimo kao Crkva i za Zagreb i za sav svijet?

Gdje je Crkva? Tko je Crkva? Čini mi se da su se Korinćani najprije doživljavali kao »Crkva Božja koja jest u Korintu«, ali ne isključujući se nego uključujući se u interkomuniju, u zajedništvo sa svim crkvama ekumene. Hoćemo li mi poći odozdo ili odozgor, velim, svejedno je. Ali baš se to hoće: da sebi posvijestimo sebe i na mjesnoj razini i na razini katoliciteta. Nikada u otuđenju ili suprotstavljanju drugima, ali svijesni sebe i kao sebe napose i kao sebe s drugima: sa svim dostojanstvima, a nadasve sa svim poslanjima i zadaćama Crkve, napose s djelom blagovjesništva.

Promislimo i ovo, vrlo konkretno: što za nas znači npr. naslov nadbiskup *zagrebački* ili župnik *varaždinski* i slično? Da li nam je to ponajpriče »titulus honoris vel laboris« (naslov časti ili truda), »titulus honorarius vel missionarius« (naslov počasti ili poslanja)? Često to »zagrebački« ili »varaždinski« dosta uveličava i male naslove, recimo »kapelan varaždinski«. Koji nam to prvi doživljaj budi? Da li doživljujemo tu Zagreb i Varaždin kao svoju čast ili kao svoju apostolsku zadaću, djelo? I da li i doživljajno i stvarno u tim naslovima grad ne pripada naslovniku nego naslovnik posvojno pripada gradu. Tako grad Zagreb, Varaždin i svako, pa i najmanje seoce postaje blagovjesnička postaja apostolskih trudenika. Jest, kad smo ovdje već, valja reći: Zagreb treba da nas posjeduje. Zagreb u svoj svojoj zamršenoj slojevitosti i raslojenoj zamršenosti. Mi treba da ga pomno proučavamo da bismo ga poznavali pa da mu se svi priudesimo kako bismo ga u svoj njegovoj datosti evangelizirali.

Tada će i »Crkva Božja koja jest u Zagrebu« i »koja jest u Hrvatskoj« i »koja jest u Jugoslaviji« biti urešena jednom od bitnih značajki Crkve Djelâ apostolskih: bit će misijska — poslanička.

I završimo s molitvom, u stilu sv. Grgura Pape:

»Gospodine,

često molimo: Žetva je velika, pošalji poslenikâ u svoju žetvu.

Ali nama prije žetelaca treba još krčitelja, kopača i orača i sijača koji bi krčili gdje još nitko nije krčio i sijali gdje još nitko nije sijao.

Pobudi u nama svoga Duha Svetoga, Duha stvaralačkog i pronalazačkog.

Po Kristu Gospodinu našem.«